

١٧٠ - ٧٦٩٧٧٨ ن. لوفنا، رفسك بيلده، رشامه. حثاك مالک

سرشناسه	املی، سیدحیدرین علی، ۷۲۰ - ۷۸۲ ق.
عنوان و نام پدیدآور	رساله رفع المنازعه والخلاف: در رد شبهات مربوط به امامت / سیدحیدر املی؛ مقدمه، تصحیح و تعلیق حسین کلباسی/اشتری.
مشخصات نشر	تهران: موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۳۰۵ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۰۰۹-۶۶-۶
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتاب حاضر به مناسبت دومین همایش بین‌المللی مکتب فلسفی اصفهان منتشر شده است که توسط دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی و دبیرخانه دائمی همایش مکتب فلسفی اصفهان برگزار شده است.
یادداشت	کتاب حاضر با حمایت موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، دانشگاه اصفهان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان (اصفهان) منتشر شده است.
یادداشت	کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق - اثبات خلافت
موضوع	Ali ibn Abi-talib, Imam I, ۶۰۰-۶۶۱ -- *Proof of caliphate
موضوع	امامت - دفاعیه‌ها و ردیه‌ها
موضوع	Imamate -- Apologetic works
موضوع	امامت - متون قدیمی تا قرن ۱۴
موضوع	Imamate -- Early works to ۲۰th century
شناسه افزوده	کلباسی، حسین، ۱۳۴۱ -، مقدمه‌نویس، مصحح
شناسه افزوده	همایش بین‌المللی مکتب فلسفی اصفهان (دومین: ۱۳۹۵: اصفهان)
شناسه افزوده	International Conference Philosophical School Isfahan (۲th : ۱۳۹۵ : Isfahan)
شناسه افزوده	موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران
شناسه افزوده	دبیرخانه دائمی همایش مکتب فلسفی اصفهان
شناسه افزوده	دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان
شناسه افزوده	دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی
شناسه افزوده	همایش بین‌المللی مکتب فلسفی اصفهان، دبیرخانه
رده بندی کنگره	۱۳۹۶ ۵/۸۳/۲۳۰۴
رده بندی دیویی	۲۹۷/۴۵
شماره کتابشناسی ملی	۴۷۰۰۳۲۵

رساله رفع المنازعة والخلاف

رکن الدین سیدحیدر املی

مقدمه، تصحیح و تعلیق: حسین کلباسی/اشتری

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۰۹-۶۶-۶

چاپخانه: مؤسسه بوستان کتاب ۵-۱۱۱۴-۳۶۶۶-۰۲۵

حق چاپ و نشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان نوفل لوشاتو، کوچه شهید آرکلیان، شماره ۲

تلفن: ۶۶۴۰۵۴۴۵؛ نمابر: ۶۶۹۵۳۳۴۲

اصفهان، دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دبیرخانه دائمی همایش مکتب فلسفی اصفهان ۳۷۹۳۳۰۹۷ - ۳۱

فهرست مطالب

«هو الحكيم»	٥
مقدمه	١٥
شرح حال مصنف (ره)	٢١
رفع المنازعه و الخلاف	٥١
المقدمة الأولى: في العلة الغائية من وجوب التبرع والإمام عليهما السلام	٥٦
المقدمة الثانية: في أن الإمام لطف، و اللطف واجب على الله تعالى	٥٩
المقدمة الثالثة: في الصفات التي يجب أن يكون الإمام بها	٦٢
الركن الأول: في إثبات أن الإمام يجوز أن يكون عاجزاً في بعض المواضع	٧٥
الركن الثاني: في رفع الشبهات الناشئة من هذه الشبهة	٩٩
الركن الثالث: في النقلات الواردة في هذا الباب	١٢٥
الفصل الأول: في كلام الله تعالى	١٢٨
الفصل الثاني: في كلام النبي صلوات الله عليه الدال على عجزه و عجز الإمام	١٣٥
الفصل الثالث: في كلام أمير المؤمنين عليه السلام الدال على عجزه و ضعفه	١٣٩
الفصل الرابع: في كلام العلماء و المشايخ الدال على حقيقة هذا المعنى	١٥١

الخاتمة: في إثبات اعتقاد الإمامية و ما يجب عليهم من التكاليف الدينية في الأصول ١٦١

- ترجمه رساله رفع المنازعه و الخلاف ١٧٩
- مقدمه نخست ١٨٥
- در علت غایی پیرامون وجود پیامبر و امام علیهما السلام ١٨٥
- مقدمه دوم: در اینکه امام لطف است و لطف از خداوند متعال واجب است ١٨٨
- مقدمه سوم: در سستی که واجب است امام به آنها متصف باشد ١٩٢
- رکن نخست: در اثبات اینکه جایز است امام در برخی موقعیتها عاجز باشد ٢٠٥
- رکن دوم: در رفع شبهات ناشی از این شبهه ٢٢٩
- رکن سوم: در ادله نقلی و روایتی در این باب ٢٥٦
- فصل اول: در کلام الله تعالی ٢٥٧
- فصل دوم: در کلام پیامبر صلوات الله علیه و آله که دلالت بر عجز ایشان و عجز امام است ٢٦٥
- فصل سوم: در کلام امیر المؤمنین علیه السلام در عجز و ضعف او ٢٦٩
- فصل چهارم: در کلام علما و مشایخ که دلالت بر حقیقت اینها دارد ٢٨١
- خاتمه: در اثبات اعتقاد امامیه و تکالیف دینی که بر آنها واجب است در اصول ٢٩٢

مقدمه

موضوع امامت و وصایت پس از ختم نبوت، و تعیین و تنصیف جانشینان پیامبر اکرم (ص) و نیز شرایط و مختصات امام و حجت برحق، از صدر اسلام تاکنون از زمره امهات بحث اعتقادی میان مسلمانان بوده و هست و به نحو اجتناب ناپذیری به قلمرو مباحث اسلامی و مابعدالطبیعی نیز راه یافته است. همچنین، از آنجا که این موضوع عملاً با سایر عناصر این اعتقادی در ارتباطی وثیق بوده است، کلیت نظام دینی — اعم از اصول نظری و فروع عملی — را متأثر ساخته و در طول چهارده قرن اخیر، التفات طیف عظیمی از عالمان و دانشمندان عالم اسلام را به خود معطوف ساخته است. گرچه مبالغه آمیز باشد، اما شاید میزان کتاب‌ها و نوشته‌های مربوط به این موضوع با نوشته‌های مربوط به ادیان خدایان و توحید رقابت کند، آنهم به دلیل آنکه احصاء آثار مفصل و موجز در این باب کمتر بسیار دشوار می‌رسد. در اهمیت این معنا همین بس که سرنوشت عالم اسلام و بلکه انسان و وجودی جوامع — اعم از علل موجب و مبقیه آنها — به همین موضوع پیوند خورده است؛ و این مطلب خصوصاً در روزگار پر آشوب کنونی و رنج و ستمی که امروزه بر ملل مسلمان می‌رود، بر همگان روشن است.

از زمره نوشته‌های مهم در این باب متعلق است به عارف و حکیم نامدار قرن هشتم قمری، سید حیدر آملی (ره) که به جهات چندی، نوشته‌های وی نزد اهل فلسفه و عرفان از اهمیت و موقعیت ممتازی برخوردار است و از این رو بسیاری از آثار وی

به ترجمه یا تحقیق و آن‌هم بعضاً در چند نوبت چاپ و منتشر شده است. در فهرست نوشته‌های سید حیدر — که پس از این نیز خواهد آمد — رساله مهمی به چشم می‌خورد با عنوان: «رفع المنازعة و الخلاف لتخليص بعض الناس عن الانحراف»؛ نوشته‌ای که به شیوه‌ای خاص به یکی از شبهات مربوط به وصایت و خلافت پس از رسول اکرم (ص) پاسخ داده و نام رساله را نیز در آغاز نوشته خود ذکر کرده است؛ هرچند در برخی از تراجم و فهرست‌ها، نام این رساله به شکل دیگری ضبط شده است: «رافعه الخلاف عن وجه سكوت امير المؤمنين عليه السلام عن الاختلاف».

به رغم آنکه در این زمینه نوشته‌های متعددی آنهم از سوی فریقین در اختیار داریم، اما رساله حاضر حدیثی از در حیط حائز اهمیت است:

نخست آنکه؛ تصنیف رسالهای به سبک رسائل کلامی از جانب کسی که در فلسفه و عرفان اسلامی مقامی درخشان و بلند دارد، انتظار می‌رود مشتمل بر نکات و لطایفی باشد که در سایر نوشته‌های مشابه کمتر بحشم می‌خورد؛

دیگر آنکه؛ سبک تقریر مصنف، در پاسخ به شبهات، به نحو خاصی مرکب از دلایل عقلی و شواهد نقلی است که به حسب ظاهر قدرت اقناعی رساله را حتی نزد پیروان مذهب عامه افزایش داده است، و هرچند تقریر مصنف (ره) در همه جای رساله از قوت یکسانی برخوردار نیست، و بعضاً از تکرار مطالب نیز مصون نمانده است، لیکن در مجموع به‌خوبی در وصول به مقاصد روشنگرانه‌اش موفق داشته است.

رساله حاضر که به سبک کلامی و بنابر اصول اعتقادی امامیه نگاشته شده، مشتمل بر مطالب عدیده‌ای است که در عین حال حول دو پرسش کلیدی رقم خورده است: «آیا اطلاق واژه عجز به نحوه سلوک — و درواقع سکوت — حضرت امیرالمومنین علی (ع) در دوران خلافت خلفاء — و درواقع غصب منصب امامت

و خلافت توسط آنان — جایز است یا خیر؟ و در صورت جواز اطلاق این واژه، این معنا با مراتب عصمت و شرایط امامت در نظر امامیه تنافی دارد یا خیر؟» آنگونه که از مضامین رساله بر می آید، این پرسش در زمانه حیات مصنف (ره) از زمره مناقشات کلامی رایج میان جماعت مسلمین اعم از شیعه و عامه بوده است و نه تنها وی، بلکه برخی از اساتید و مشایخ او و گروهی از عالمان برجسته آن عهد در معرض این پرسش قرار داشته و لاجرم به حل و تقریر صحیح این پرسش اهتمام داشته‌اند. به نظر می‌رسد سید حیدر بدنبال احتجاج مشایخ خود، به‌ویژه فرزند علامه حلی یعنی ابوطالب محمد بن حسن حلی، ملقب به فخرالمحققین (۶۸۲-۷۷۱ ق.) با برخی علمای عامه و نیز اختلاف نظر فخرالمحققین با برخی علمای شیعه در این باب، وی نیز به سهم خود در این عرصه مهم و خفیه وارد شده و ضمن استناد به ادله عقلی و نقلی، از انظار عالمان بزرگ قبل و حاضر خود نیز بهره گرفته است. پس از تالیف کتاب، فخرالمحققین آن را ملاحظه و اجازه‌ای برای سید حیدر نگاشته که در متن پیش‌رو، متن اجازه نیز خواهد آمد. در این میان اسناد به فتای مشایخ خویش و مطالب و مضامین شرح نهج البلاغه، کمال الدین میثم بن عالم، بر میثم بحرانی (۶۳۶-۶۹۹ ق.) موسوم به مصباح السالکین، مورد توجه و تاکید خاص سید حیدر بوده است، بگونه‌ای که گویا سید نسخه‌ای از شرح مذکور را شخصا استنساخ کرده است. خود این معنا، به اهمیت تاریخی و علمی رساله حاضر در معرفی دغدغه‌ها و پیشینه‌ای اعتقادی آن عصر می‌افزاید.

باری، با لحاظ ارزش چند وجهی اثر و به قصد معرفی یکی از موارث ارزشمند عالم تشیع و نیز به مناسبت برگزاری دومین همایش ملی مکتب فلسفی اصفهان — که مصنف (ره) خود سالیانی مدید را در آن دیار بسر برده است — به تصحیح مجدد، ترجمه و تحقیق این رساله اهتمام شد و مقدم بر آن، شرحی از حیات و تالیفات

مصنف و نیز توضیحی درباره نسخه مخطوط رساله عرضه گردید. اما نخست نکاتی درباره ترجمه اثر:

۱. چنانکه در بخش معرفی نسخه‌های مخطوط اثر خواهیم گفت، رساله حاضر پیش از این توسط یکی از فضلاء محترم کشور مورد تحقیق و تصحیح قرار گرفته و ما بر مبنای همان تصحیح، ضمن مقابله با نسخه‌ای دیگر، به ترجمه و افزودن برخی نکات دیگر اقدام نمودیم.

۲. هر چند علاوه بر تراجم و تذکره‌ها و مدخل‌آثاری چند از سید حیدر — نظیر جامع الاسرار، اسرار شریعه، المحيط الاعظم، نص النصوص — گزارش‌های متعددی درباره حیات و صنیات سید حیدر آملی چاپ و منتشر شده است و از این رو ذکر مجدد آن مطالب در این اثر غیر ضرور می‌نمود، لیکن انتشار مجدد شرح فصوص الحکم سید حیدر آملی در ایامی اخیر، آوردن ترجمه‌ای مجدد از احوال و آثار مصنف را موجه می‌ساخت. این شیء که با مقدمه مشبع و محققانه‌ای آراسته شده، ظاهراً جامع تمامی گزارش‌های تراجم قبلی و نیز دیگر آثار تحقیقی در این زمینه است. (مشخصات طبع اخیر چنین است: آملی، سید حیدر، نص النصوص فی شرح الفصوص، (۳ج)، تحقیق و تعلیق: محسن بیدارفر، قم، بیدار، ۱۳۹۴ هجری قمری، ۱۳۵۱ شمسی)

لذا با توجه به ویژگی مذکور در بخش احوال مصنف، قسماً از گزارش مربوط به حیات و آثار مصنف در مقدمه این اثر را با کسب اجازه از دانشمند محترم آقای محسن بیدارفر به فارسی برگرداندیم که عیناً در ادامه خواهد آمد.

۳. تلاش بر این بوده است که ترجمه‌ای روان و گویا از متن صورت گیرد، لیکن به منظور رعایت ساختار زبان فارسی و افاده هر چه بهتر معنا، ضمن تقید به عبارات متن، هر جا که لازم بوده است کلمه یا کلماتی از سوی مترجم به متن افزوده شده که در این صورت داخل قلاب (پرانتر) قرار گرفته است. همچنین فصل و وصل عبارات،

استفاده از علائم و نشانه‌ها و مانند آن برپایه زبان مقصد صورت گرفته است.

۴. مصنف در خلال متن، نظر مختار خود را گاهی به صورت صیغه مفرد و گاهی به صورت صیغه جمع آورده است. بمنظور یکدست کردن این ضمائر در متن ترجمه، در تمامی موارد مشابه از صیغه جمع استفاده شده است.

۵. تمامی زیرنویس‌ها و ارجاعات در متن فارسی افزوده مترجم است. گفتنی است هرچند که قبال نیز در نسخه تصحیح شده، برخی از نکات و توضیحات مفید توسط مسکن کرامی درج شده، لیکن در ترجمه فارسی اخیر، کار تخریج مصادر و ارجاع به منابع محدود است پذیرفته است. در اینجا لازم است از فاضل ارجمند جناب آقای مسعود شمس‌الدین ضمن مقابله متن ترجمه با متن اصلی، نکات ارزنده‌ای را در اصلاح یا تکمیل ترجمه متذکر شدند، تشکر خود را اعلام داشته و در پایان ضمن سپاس بیکران به درگاه حضرت احدیت که توفیق انجام این کار را عنایت فرمود و نیز با قدردانی بسیار از تلاش‌های استاد اندرکاران همایش مذکور، امید دارم ثمره اینگونه فعالیت‌ها مورد رضای حق تعالی قرار گیرد و موجبات الثفات افزون‌تر به میراث مکتوب این مرز و بوم را نیز فراهم آورد. به کرم

تهران - دیماه ۱۳۹۵

حسین کبابی اشتری